

*Хорунжа Л. А.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов № 1
Харківського національного автомобільно-дорожнього університету*

СУТНІСТЬ І ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Стаття розкриває сутність перекладацької діяльності. Висвітлюються особливості професійної компетенції перекладача.

Ключові слова: переклад, перекладацька діяльність, мовленнєва компетентність, професійна компетентність, комунікативний, навчання.

Постановка проблеми. Швидке зростання комп'ютеризації та найновіших технологічних засобів змінили зміст сучасної професійної перекладацької діяльності. В умовах сьогодення необхідними стають такі професійні якості перекладача, як здатність працювати в стресових умовах, аналізувати, переформулювати, компресувати, редагувати текст, дотримуючись обмеженості часу, відчувати мову, характерну для засобів відеоінформації, швидко приймати рішення і брати на себе відповідальність за якість перекладів перед замовниками, телевізійними компаніями, розповсюджувачами відеофільмів, здатність працювати в команді, співпрацювати зі спеціалістами інших галузей і різним рівнем авторитарності, юридична грамотність.

Збільшення обсягу вимог до перекладу як професійної діяльності призвели до зміни ринку перекладацьких послуг. Змінюються традиційні уявлення про перекладацьку діяльність, ускладнюється професійна модель перекладача, з'являються нові перекладацькі спеціальності: переклад-супровід (гід-перекладач), переклад фільмів, відео-конференції, перекладач-укладач технічної документації, субтитрів, перекладач реклами тощо.

Сучасне перекладознавство – результат міждисциплінарних досліджень, що використовують методи низки наук (літературознавства, когнітивної й експериментальної психології, нейрофізіології та етнографії). Воно сформувалось як самостійна наукова дисципліна переважно у другій половині ХХ сторіччя. Післявоєнне розширення міжнародних контактів у всіх сферах людського спілкування, що викликало різке збільшення потреби в перекладах і перекладачах, стало потужним стимулом для збільшення кількості теоретичних досліджень перекладацької діяльності.

Багато вчених, які зробили значний внесок у розвиток сучасного перекладознавства, не вважають себе лінгвістами, а деякі з них особливо підкреслюють обмеженість і неправомірність лінгвістичного підходу до дослідження перекладацької діяльності. Це пояснюється тим, що перекладознавство – особлива наукова дисципліна, яка має багато інтердисциплінарних аспектів. Сама по собі одна лінгвістика не може розкрити всю багатогранність цього складного виду діяльності.

Початок серйозному вивченню лінгвістичних аспектів перекладу поклали радянські мовознавці. У 1950 Я. Рецкер опублікував статтю, у якій висловив переконання, що вибір перекладачем того чи іншого варіанта перекладу часто аж ніяк не довільний, а закономірний і визначається співвідношенням одиниць двох мов, що беруть участь у процесі перекладу. Наступними десятиліттями до проблеми перекладацьких відповідностей зверталися багато авторів стосовно різних комбінацій мов. Для англійської та російської мов багатий фактичний матеріал про типи і способи застосування відповідностей міститься в книзі Л. Бархударова «Мова і переклад». У 1953 р. вийшла книга А. Федорова «Введення в теорію перекладу», де вперше була проголошена необхідність і можливість створення лінгвістичної теорії перекладу.

За кордоном перша книга, повністю присвячена лінгвістичним аспектам перекладу, з'явилася в 1958 році, її автори – Ж. Провині і Ж. Дарбельне – назвали свою роботу «Порівняльна лінгвістика французької й англійської мов». У книзі проводиться порівняльний аналіз цих мов з метою виявити одиниці, що могли б замінити один одного під час перекладу, хоча при цьому не завжди вказується, чи перевірялися виділені відповідності шляхом зіставлення в реальних умовах або перекладах, чи вони були обрані лише тому, що мають однакові значення в системах двох мов. Багатий фактичний матеріал, зібраний у книзі, виявляє великі перспективи розробки приватних теорій перекладу, і за її зразком були написані аналогічні роботи з інших пар мов.

На сьогодні науково доведено, що переклад – це один із видів мовленнєвої діяльності людини і, як будь-яка інша діяльність, має складну структуру (І. Зимня, Л. Латишев). Він характеризується цілеспрямованістю (мета, мотив), структурованістю (те, що у психології означено як операції та дії, в лінгводидактиці одержало назви мовленнєві «навички» та мовленнєві «вміння», відповідно), плановістю, умовами перебігу.

Останніми роками з'явилася величезна кількість робіт, різноманітність теоретичних концепцій і методів дослідження перекладацької діяльності. Велике значення надається особливостям підготовки майбутніх фахівців, здатних вирішувати сучасні проблеми комунікації, та досліджується такими вченими, як С. Архангельський, Н. Боритко, Н. Волкова, В. Кан-Калік, В. Комісаров, Л. Латишев, Н. Морзе, А. Семенов, І. Халеева та ін.

Мета статті – розкрити сутність і визначити особливості професійної перекладацької діяльності.

Вклад основного матеріалу дослідження. Перекладацька діяльність у сучасному світі набуває дедалі більших масштабів і все більшої соціальної значимості. Про-

фесія перекладачів стала масовою, і в багатьох країнах створені спеціальні навчальні заклади, що готують професійних перекладачів. У цих навчальних закладах уміння професійно здійснювати перекладацьку діяльність є кінцевою метою навчання. Для того щоб добре перекладати, необхідно знати закони перекладу, зумовлені його складною та суперечливою природою, чітко знати вимоги, що висуваються суспільством до перекладу й перекладача. Професія сучасного перекладача є багатогранною, вимагає високої освіченості та глибоких знань певної галузі, а також широкої ерудиції.

Зміст будь-якої навчальної дисципліни визначається особливостями досліджуваного предмета й кінцевою метою навчання. Сутність перекладацької діяльності вивчає, оцінює та описує теорія перекладу, положення якої лежать в основі програми підготовки майбутніх перекладачів. Однак основне завдання курсу перекладу полягає не в повідомленні студентам деякої сукупності знань, а підготовці з них висококваліфікованих фахівців, здатних виконувати переклади на професійному рівні. Тому значна частина курсу присвячується розвитку професійних перекладацьких умінь і навичок, оволодінню елементами перекладацької стратегії й техніки, накопиченню досвіду перекладу текстів різного ступеня складності. Зміст навчання перекладу визначається тими знаннями, вміннями та навичками, які необхідні для створення в студентів професійної компетенції перекладача. Між ними існує тісний зв'язок, і багато умінь можуть формуватися лише на основі відповідних знань.

Завдання навчання перекладу полягає не в засвоєнні якихось норм, правил або рецептів, які перекладач міг би автоматично застосовувати в усіх випадках, а в оволодінні принципами, методами та прийомами перекладу й умінням їх вибирати й застосовувати по-різному в конкретних умовах, до різних текстів і для різних цілей. Приватні завдання, що вирішуються перекладачем під час перекладу, можуть бути типовими, дають змогу застосовувати відомий прийом або спосіб рішення, й індивідуальними, які вимагають нового рішення на основі загальних принципів перекладацької стратегії та врахування особливостей контексту й ситуації. Пошук рішення включає і висновки про можливість використання відомого прийому або способу рішення про необхідність його модифікації чи відмови від типового на користь унікального, оказіонального.

Перекладацька діяльність може здійснюватися перекладачем свідомо (у результаті аналізу й обґрунтованих висновків) або інтуїтивно. Співвідношення свідомого та інтуїтивного неоднакове в різних перекладачів і під час перекладу різних текстів, і в різних умовах. Здатність здійснювати свідомі та інтуїтивні перекладацькі дії (перекладацька компетенція) може розвиватися в процесі навчання і практичної роботи.

Створення перекладацької компетенції сприяє всебічному розвитку особистості майбутніх перекладачів: формує в них уважність і почуття відповідальності, уміння користуватися довідниками та додатковими джерелами інформації, робити вибір, швидко приймати правильні рішення, виявляти й зіставляти численні лінгвістичні та екстралінгвістичні дані.

У процесі лінгвістичної підготовки перекладача професійно значимими стають такі компетенції:

1. Семантична – здатність мобілізувати ресурси (системні знання, уміння, особистісні якості), необхідні для вилучення й передачі змісту.

2. Інтерпретативна – здатність мобілізувати ресурси, необхідні для визначення контекстуального значення мовленнєвих засобів і їх трансформації.

3. Текстова – здатність мобілізувати ресурси, необхідні для текстової діяльності: відтворювати текст, а також розрізняти тип, жанр і стиль тексту.

Мовна компетенція перекладача включає всі аспекти володіння мовою, характерні для будь-якого носія мови, та має низку специфічних особливостей. Успішний обмін мовними творами в процесі комунікації передбачає наявність у комунікантів текстотвірної компетенції, уміння створювати тексти різного типу, згідно з прийнятими в певному мовному колективі правилами й стереотипами. Комунікативна компетенція перекладача включає вміння проектувати на висловлювання в тексті оригіналу інференційні можливості рецепторів перекладу.

Професійна компетенція перекладача передбачає й деякі особистісні характеристики, без яких він не зможе успішно виконувати свої професійні функції: технічну компетенцію – специфічні знання, уміння та навички, необхідні для виконання цього виду діяльності.

Професійна перекладацька діяльність неможлива без високої культури, широкої енциклопедичної ерудиції, комунікабельності, такту, постійного поповнення знань, розмаїття інтересів. Усі ці якості виявляються у двох мовах і двох культурах.

Відомо, що переклад може здійснюватися в усній або письмовій формі. На відміну від письмового посередництва, де зазвичай є достатньо часу, щоб користуватися довідковими матеріалами для вирішення перекладацьких проблем, при здійсненні усного перекладу така можливість відсутня. Тлумач має прийняти рішення самостійно й миттєво, а якість усного перекладу залежить від обсягу словникового запасу перекладача та його фонових знань, рівня сформованості навичок і вмінь усного перекладу, зокрема володіння широким спектром перекладацьких прийомів на різних рівнях мовної системи, задовільної дикції, високого темпу мовлення та психологічної стійкості. Отже, усний переклад є надзвичайно складною діяльністю, яка потребує координації низки механізмів в умовах суттєвих обмежень у часі.

Різноманітність перекладацької діяльності пов'язана не тільки з багатьма видами перекладу. Переклад може виконуватися в різних непередбачених умовах, для різних цілей, у більш-менш жорстких часових межах, для різних замовників. Текст перекладу може призначатися для загального ознайомлення з оригіналом, для отримання будь-якої інформації чи для публікації як повноцінна заміна оригіналу. В усіх цих випадках до перекладу висуваються різні вимоги, і перекладач має бути підготовлений для роботи в різноманітних умовах. Також треба зазначити, що перекладачеві можуть бути доручені різні види «навколоперекладацької» діяльності: ведення переговорів, ділове листування, прийом і супроводження делегацій, складання оглядів, протоколів бесід та іншої документації, мовні й крайнознавчі консультації тощо.

Висновки. Отже, професійна перекладацька діяльність передбачає наявність у спеціаліста цієї сфери все-

бічних когнітивних і лінгвістичних знань, широкої загальнокультурної ерудиції, необхідних психологічних якостей і літературних здібностей. Усі ці якості повинні розвиватися й заохочуватися під час навчання перекладу. Своєю діяльністю перекладач задовольняє суспільну потребу. Переклад – це процес перетворення тексту однією мовою в текст іншою мовою зі збереженням відносно незмінним змісту. Перекладу треба навчати як особливій навчальній дисципліні, але оволодіння умінням перекладати не є прерогативою особливо обдарованих людей. В основі методики навчання перекладу лежить переконання в тому, що здатністю перекладати людина володіє генетично, як і здатністю опанувати мовами. Хоча кожна окрема людина володіє цією здатністю не однаковою мірою, вона може бути розвинена й доведена до професійного рівня. Перспективи подальших наукових пошуків мають бути спрямовані на розробку й обґрунтування етапів формування професійної компетенції майбутніх перекладачів.

Література:

1. Горіна Ж.Д. Спокуса «гіпнолітичної» близькості споріднених мов / Ж.Д. Горіна // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 8 «Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)». – Вип. 3 : зб. наук. пр. / за ред. Л.І. Мацько. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – С. 44–50.

2. Зимняя И.А. Лингвopsиxология речево́й деятельности / И.А. Зимняя. – Москва–Воронеж : МОДЭК, 2001. – 432 с.
3. Леонтьев А.Н. Общее понятие о деятельности / А.Н. Леонтьев // Основы теории речево́й деятельности. – М. : Политиздат, 1974. – С. 5–21.
4. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики / О.О. Селіванова. – К. : Фітосоціоцентр, 1999. – 148 с.

Хорунжая Л. А. Сущность и особенности профессиональной переводческой деятельности

Аннотация. Статья раскрывает сущность переводческой деятельности. Освещаются особенности профессиональной компетенции переводчика.

Ключевые слова: перевод, переводческая деятельность, языковая компетенция, профессиональная компетентность, коммуникативный, обучение.

Khorunzha L. The essence and special features of professional translation practice

Summary. This article deals with the essence of translation practice. Special features of a translator's professional competence are highlighted by the author.

Key words: translation, translation practice, language competence, professional competence, communicative, teaching.